

สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี

ทุ่งเศรษฐี: พุทธสถานริมชายฝั่งทะเล และจุดสังเกตการเดินทางเรือสมัยทวารวดี

เรียบเรียงโดย นายสุเมธ สารวังษ์ นักโบราณคดี

โบราณสถานทุ่งเศรษฐี ตั้งอยู่บริเวณทิศตะวันออกของเชิงเขาจอมปราสาท เทือกเขานางพันธุรัตน์ หรือเทือกเขาเจ้าลายใหญ่ หมู่ที่ 6 บ้านโคกเศรษฐี ตำบลนายาง อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี เป็นส่วนหนึ่งในเขตพื้นที่ราบชายฝั่งทะเลตอนใต้ของจังหวัดเพชรบุรี ห่างจากชายฝั่งทะเลชะอำประมาณ 4 กิโลเมตร

แต่เดิมเป็นเนินดินขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในหมู่บ้านในชุมชนโคก
เศรษฐี จังหวัดเพชรบุรี เหตุที่เรียกว่า เนินทุ่งเศรษฐี เนื่องจากมีเรื่องเล่าสืบต่อกัน
มาว่า เศรษฐีผู้หนึ่งได้สร้างเจดีย์ และบรรจุทรัพย์สมบัติของตนไว้ภายใน
ด้วยตำนานเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับทรัพย์สมบัติ จึงเป็นเหตุให้มีการลักลอบขุดหาของ
มีค่าที่เนินโบราณสถานแห่งนี้หลายต่อหลายครั้ง

ทำให้โบราณสถานมีร่องรอยของหลุมลักลอบขุด อยู่ทั่วบริเวณ อีกทั้งยังได้มีการ
ทำลาย และขนย้ายโบราณวัตถุ และชิ้นส่วนประดับสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ส่งผล
ให้โบราณสถานเสียหายเป็นอย่างมาก

ตำแหน่งที่ตั้งของโบราณสถานทุ่งเศรษฐีอยู่ใกล้ชายฝั่งทะเล อีกทั้งทางทิศตะวันตกของโบราณสถานยังเป็นเทือกเขาทอดยาวขนาดใหญ่ชื่อว่า **เขาจอมปราสาท** ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวนอุทยานเขานางพันธุรัตน์ ชะอำ จังหวัดเพชรบุรี อันเป็นตำแหน่งที่ตั้งที่เหมาะสมแก่การตั้งชุมชนโบราณเป็นอย่างมาก ทั้งในแง่ของการติดต่อค้าขายทางทะเล เนื่องจากใกล้ชายฝั่งทะเล ซึ่งเหมาะกับการจอดพักเรือเป็นอย่างมาก มีเขาจอมปราสาทเป็นภูมิทัศน์ที่สำคัญ และสามารถมองเห็นได้ชัดเจนจากชายฝั่งทะเล อีกทั้งยังเป็น **ปรากฏการณ์ธรรมชาติ** ที่ใช้เป็นแนวป้องกันลมทะเลได้เป็นอย่างดี สันนิษฐานว่าในอดีตเหล่าพ่อค้าชาวต่างชาติที่ล่องเรือผ่านเข้ามาคงจะใช้เขาจอมปราสาทแห่งนี้เป็นจุดสังเกต (Landmark) ในการเดินทาง และเมื่อจอดเรือแล้วเดินทางเข้าสู่ในแผ่นดินก็จะพบกับศาสนสถานแห่งนี้

นอกจากนี้เขาจอมปราสาท ยังเป็นแหล่งทรัพยากรของป่า และสมุนไพร ซึ่งผู้คนในอดีตอาจจะใช้ประโยชน์ รวมถึงแลกเปลี่ยนค้าขายกับชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามา จึงสอดคล้องกับตำแหน่งที่ตั้งของศาสนสถาน และข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับการเข้ามาติดต่อของพ่อค้าชาวต่างชาติที่ล่องเรือเลียบหาดเข้ามาติดต่อกับคนพื้นเมือง

การดำเนินงานที่ผ่านมา

พ.ศ. 2532 กรมศิลปากรได้รับแจ้งจากสำนักสงฆ์ทุ่งเศรษฐี ขอให้ตรวจสอบเนินทุ่งเศรษฐี พบว่าเป็นฐานโบราณสถานก่ออิฐ ขนาดเนินดินประมาณ ๒๕ เมตร มีร่องรอยหลุมลึกกลอบชุดเป็นหลุมลึกบริเวณกลางเนินดิน สันนิษฐานว่าเป็นโบราณสถานสมัยทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 11-16

ในปี พ.ศ. 2539 พยุง วงษ์น้อย นักโบราณคดี สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 1 ราชบุรี ได้สำรวจทางโบราณคดี ณ โบราณสถานทุ่งเศรษฐี พบว่าเป็นเนินดินขนาดใหญ่ ความกว้าง-ยาวประมาณ 20 เมตร ความสูงประมาณ 7 เมตร ตรงกลางเนิน และทางด้านทิศตะวันออกมีหลุมลึกกลอบชุดลึกประมาณ 4 เมตร อิฐที่พบมีขนาดใหญ่ประมาณ 35x17x10 เซนติเมตร อิฐที่พบมีส่วนผสมของแกลบขาวจำนวนมาก อันเป็นลักษณะอิฐที่นิยมใช้ก่อสร้างศาสนสถานสมัยทวารวดี

ต่อมาในปี พ.ศ. 2537 นักโบราณคดีและช่างสำรวจ จากหน่วยศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี ได้ดำเนินการสำรวจ และทำผังบริเวณที่โบราณสถานแห่งนี้ โดยกำหนดเขตโบราณสถาน และตรวจสอบการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินโดยรอบ เพื่อนำไปสู่การประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน

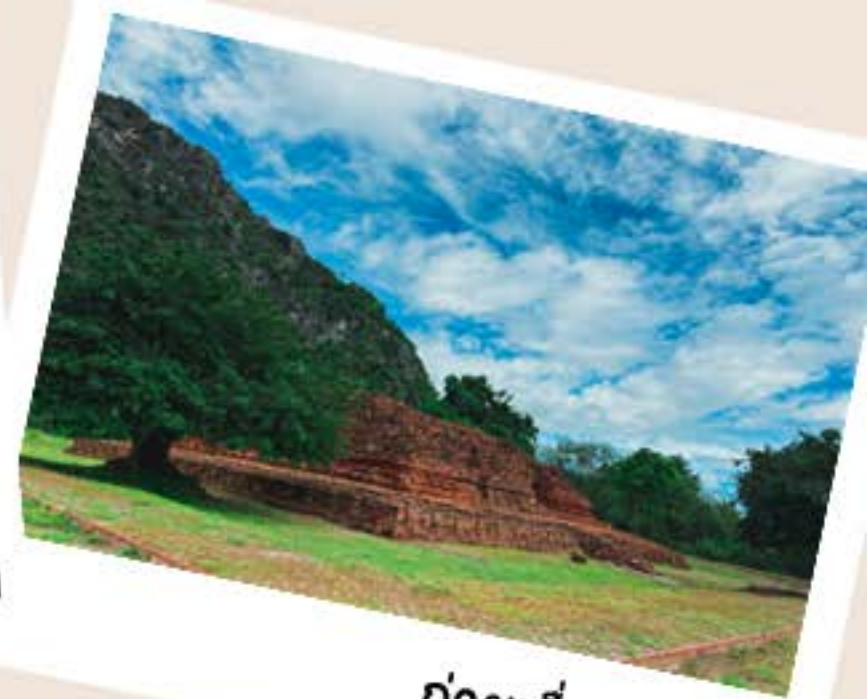
ในปี พ.ศ. 2541 เนื่องจากสภาพโบราณสถานค่อนข้างชำรุดเสื่อมโทรมมากสมควรที่จะได้รับการดูแล และศึกษาทางวิชาการโดยเร่งด่วน สำนักงานโบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 1 ราชบุรี จึงจัดสรรงบประมาณเพื่อดำเนินการในโครงการขุดแต่งและออกแบบเพื่อเจดีย์ทุ่งเศรษฐี บ้านโคกเศรษฐี ตำบลนายาง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดเพชรบุรี

ภาพระหว่างขุดแต่งโบราณสถาน

ถ่ายเมื่อปี 2541

ถ่ายเมื่อปี 2564

ถ่ายเมื่อปี 2541

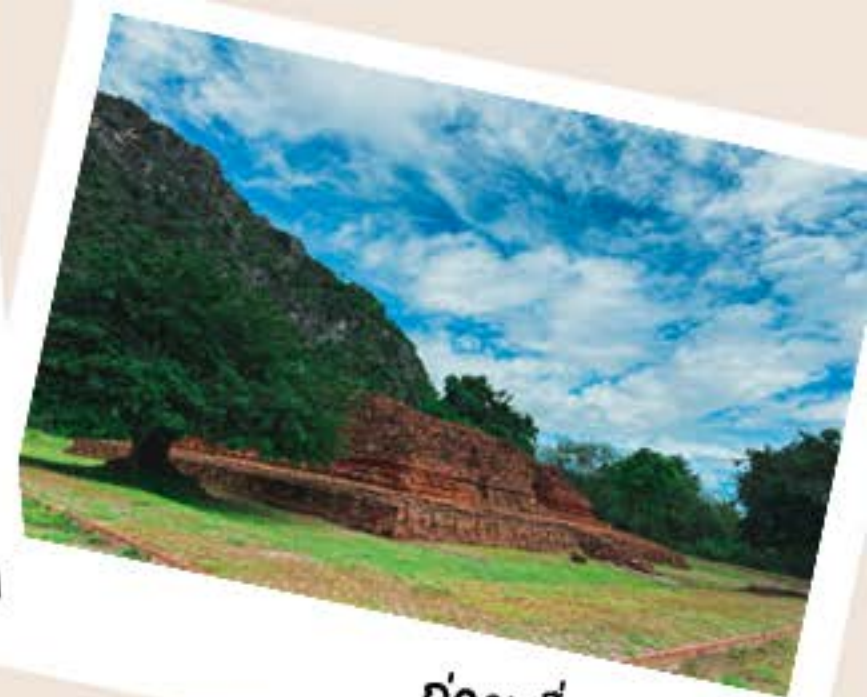
ถ่ายเมื่อปี 2564

ด้านทิศตะวันออกของโบราณสถาน

ภายหลังการขุดแต่งทางโบราณคดีจึงทำให้ทราบถึงลักษณะรูปแบบโบราณสถาน
ทุ่งเศรษฐี พบว่าเป็นเจดีย์ก่ออิฐสอดินเผาปูน หลงเหลือเพียงส่วนฐานในแผนผังรูปสี่เหลี่ยม
จัตุรัส ขนาดความกว้าง 25x25 เมตร ความสูง 5 เมตร วางตัวอยู่ในแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก

ถ่ายเมื่อปี 2541

ถ่ายเมื่อปี 2564

ถ่ายเมื่อปี 2541

ถ่ายเมื่อปี 2564

ด้านทิศตะวันออกของโบราณสถาน

ภายหลังการขุดแต่งทางโบราณคดีจึงทำให้ทราบถึงลักษณะรูปแบบโบราณสถาน
ทุ่งเศรษฐี พบว่าเป็นเจดีย์ก่ออิฐสอดินฉาบปูน หลงเหลือเพียงส่วนฐานในแผนผังรูปสี่เหลี่ยม
จัตุรัส ขนาดความกว้าง 25x25 เมตร ความสูง 5 เมตร วางตัวอยู่ในแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก

ถ่ายเมื่อปี 2541

ถ่ายเมื่อปี 2564

ถ่ายเมื่อปี 2541

ถ่ายเมื่อปี 2564

ด้านทิศใต้ของโบราณสถาน

ด้านล่างสุดเป็นฐานประทักษิณในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส
ขนาดความกว้าง 25 เมตร ความยาว 25 เมตร สูง 1 เมตร

ถ่ายเมื่อปี 2541

ถ่ายเมื่อปี 2564

ด้านทิศตะวันตกของโบราณสถาน

บริเวณกึ่งกลางด้านทางทิศตะวันออก และทิศตะวันตกของฐานประทักษิณ มีบันไดทางขึ้นสู่ด้านบน ฐานประทักษิณยื่นออกมาประมาณ 2.30 เมตร ฐานประทักษิณมีการก่ออิฐเป็นลวดบัวขนาดใหญ่ มีลักษณะโค้งมน เป็นครึ่งวงกลม เรียกว่า “บัวล้น” อันเป็นลักษณะเฉพาะของลวดบัวในสถาปัตยกรรมสมัยทวารวดี

ถัดขึ้นมาก่ออิฐเป็นผนังฐานประทักษิณ ซึ่งมีการก่ออิฐเป็นเสาดัดผนังเป็นช่อง ๆ ตลอดแนวฐานทำให้เกิดเป็นช่อง เสาดัดแต่ละต้นห่างกันประมาณ 82-86 เซนติเมตร บนฐานประทักษิณมีการใช้อิฐปูพื้นเป็นทางเดินประทักษิณรอบองค์เจดีย์

ด้านทิศเหนือของโบราณสถาน

ถัดขึ้นมาเป็นส่วนฐานองค์เจดีย์ ประกอบด้วยฐานเขียงในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส 1 ชั้น ซึ่งจะรองรับส่วนองค์เจดีย์ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสยกเก็จด้านละ 3 เก็จ คือยกเก็จที่บริเวณกึ่งกลางด้าน และมุมทั้งสอง ส่วนฐานองค์เจดีย์มีการประดับด้วยลวดบัววลยขนาดใหญ่ ถัดขึ้นไปเป็นผนังก่ออิฐที่ก่อเป็นเสาติดผนัง แบ่งส่วนผนังเป็นช่อง ๆ บริเวณช่องว่างของผนังดังกล่าวนี้ พบหลักฐานว่าเดิมเคยมีการประดับตกแต่งด้วยประติมากรรมปูนปั้นคนแคระ ถัดจากส่วนนี้ไปเป็นส่วนองค์เจดีย์ และส่วนยอดซึ่งพังทลายไปหมดแล้ว

ถ่ายเมื่อปี 2541

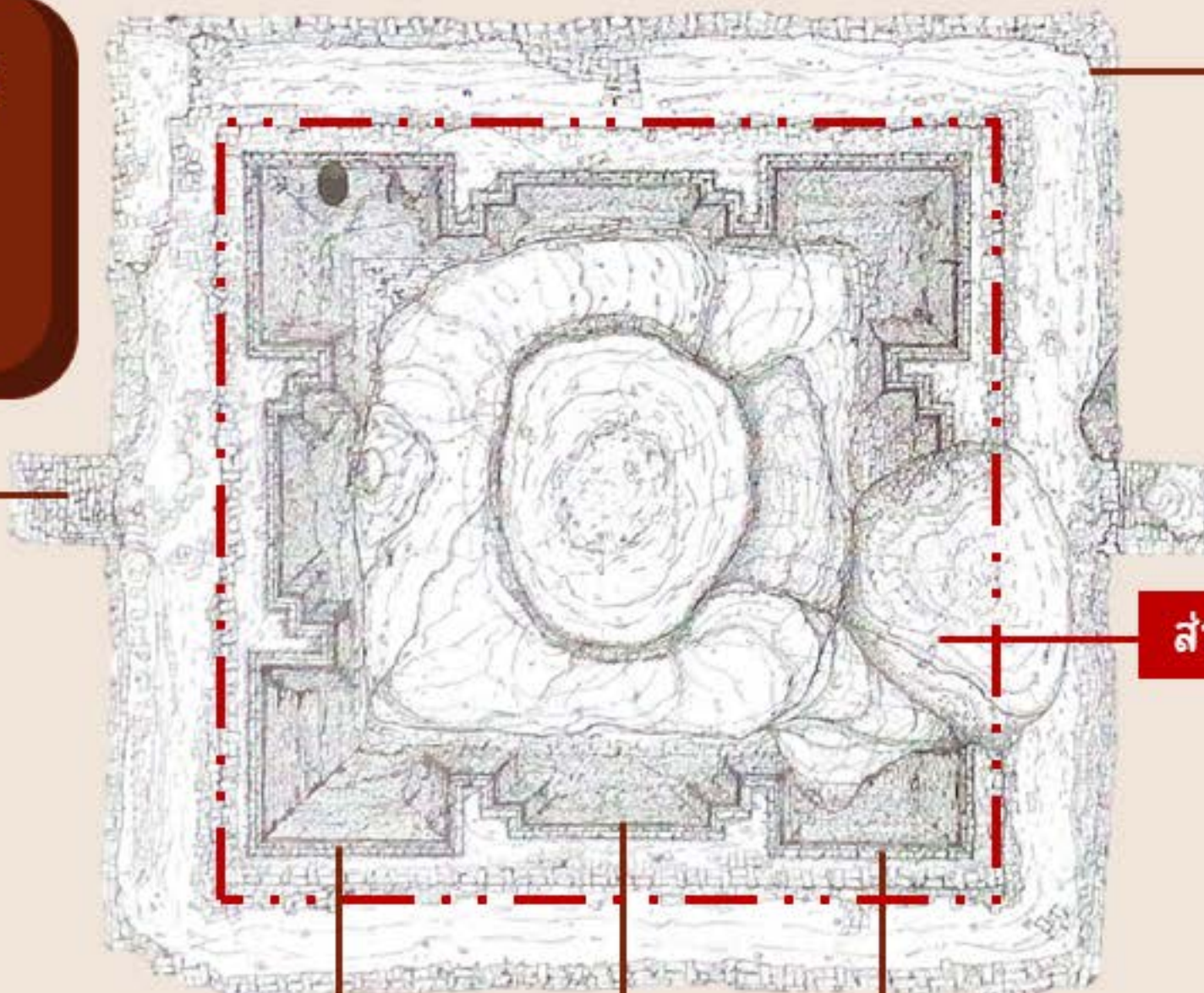
ถ่ายเมื่อปี 2564

ถ่ายเมื่อปี 2564

ร่องรอยประติมากรรมปูนปั้นรูปคนแคระประดับตกแต่งอยู่ในช่องว่างระหว่างเสาประดับผนังของฐานโบราณสถานบริเวณมุมตะวันออกของทางด้านทิศเหนือ

แผนผังด้านแปลน
และด้านตัดของ
โบราณสถาน
ทุ่งเศรษฐี

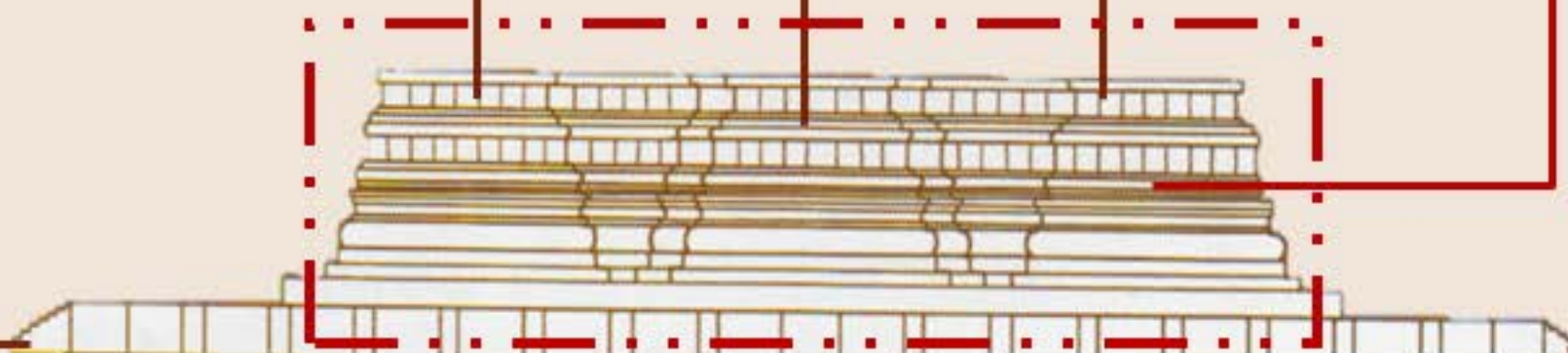

ส่วนฐานองค์เจดีย์

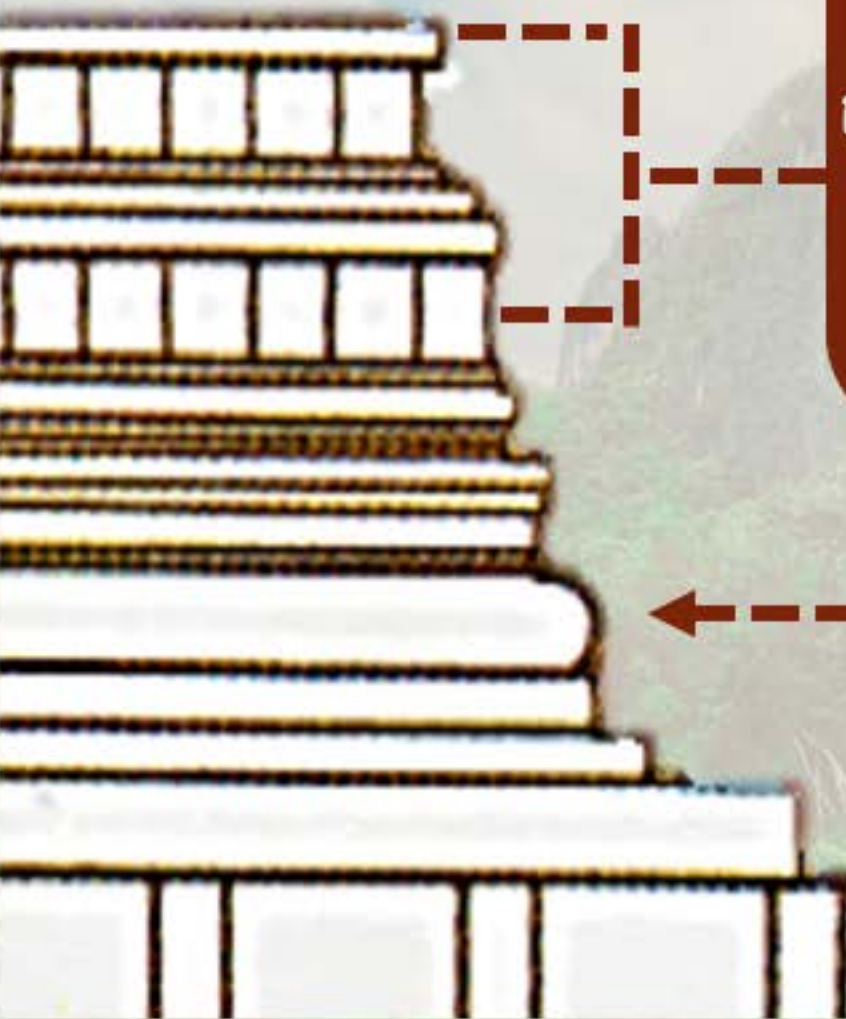
บันไดทางขึ้น

ผังยกเก็จด้านละ 3 เก็จ (ตรัรณะ)

ฐานประทักษิณ

ลักษณะส่วนฐานองค์เจดีย์ที่โบราณสถานทุ่งเศรษฐี

ผนังก่ออิฐที่ก่อเป็นเสา
ติดผนังเป็นช่วง ๆ มี
การประดับตกแต่งด้วย
ประติมากรรมปูนปั้น
คนแคระภายในช่อง
แต่ละช่วงเสา

“บัววลัย”
เป็นลวดบัวที่มักใช้
ประดับตกแต่งส่วน
ฐานประทักษิณ และ
ฐานองค์เจดีย์ในสมัย
ทวารวดี

โบราณวัตถุที่พบจากการขุดแต่ง

โบราณวัตถุประเภทดินเผา

- พบเป็นตะคันดินเผาจำนวน 110 ชิ้น
- พบชิ้นส่วนภาชนะดินเผาเนื้อดินแบบสมัยทวารวดี เช่น หม้อมีสัน พวยกา จาน และชาม ฯลฯ เป็นต้น
- เครื่องถ้วยจีน 2 ชิ้น เป็นตลับทรงเต่ง หอม และกระปุกดินเผา ภายในบรรจุอัฐิ

โบราณวัตถุประเภทโลหะ

พบเป็นองค์พระพุทธรูปสำริด 1 องค์ สูงเพียง 13 เซนติเมตร (ภาพล่างซ้าย) และเหรียญสำริด 1 ชิ้น (ภาพล่างขวา) ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 5.5 เซนติเมตร ไม่ปรากฏลวดลายใดๆ

โบราณวัตถุที่พบจากการขุดแต่ง

โบราณวัตถุ
ประเภทปูนปั้น

พบจำนวนมากถึง 1,105 ชิ้น เป็นชิ้นส่วน
ประติมากรรม (ชิ้นส่วนพระพุทธรูป, เทวดา,
บุคคลสามัญ, บุคคลต่างชาติ และคน
แคระ) และพบเป็นชิ้นส่วนประดับ
สถาปัตยกรรม รวมถึงลวดลายต่างๆ

ชิ้นส่วนพระพุทธรูป

ชิ้นส่วนเทวดา
หรือบุคคลชั้นสูง

โบราณวัตถุที่พบจากการขุดแต่ง

โบราณวัตถุ
ประเภทปูนปั้น

ศีรษะชาวต่างชาติ
สวมหมวกทรงสูง

ศีรษะสามัญชน หรือคนพื้นเมือง

คนแคระ

ยักษ์

สิงห์

เสาประดับเจดีย์

ลวดลายต่าง ๆ

ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับอายุสมัย ของโบราณสถานทุ่งเศรษฐี

ตัวอย่างพระพุทธรูปสำริด และปูนปั้นรูป
เทวดา ในอิริยาบถยืนตรีกังค์ (เอียงตน)
อันเป็นลักษณะที่ใกล้เคียงกับศิลปะอินเดีย
สมัยคุปตะ-หลังคุปตะ

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ผาสุข อินทราวุธ
ได้ศึกษาเปรียบเทียบโบราณสถานทุ่งเศรษฐี
และพุทธสถานในประเทศอินเดีย พบว่ามี
ลักษณะคล้ายคลึงกับมหาสถูปเดพนี โมรี
(Devnimori) ในภาคตะวันตกของอินเดีย ราว
พุทธศตวรรษที่ 10-13

จากลักษณะของโบราณวัตถุจำพวก
พระพุทธรูปสำริด ปูนปั้น และลักษณะของรูป
บุคคลปูนปั้น แสดงให้เห็นว่า มีบางชิ้นที่ยัง
มีลักษณะใกล้เคียงกับศิลปะอินเดียสมัยคุปตะ
และหลังคุปตะ กำหนดอายุได้ราวพุทธศตวรรษ
ที่ 12 ซึ่งสอดคล้องกับข้อสันนิษฐานของ
ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ผาสุข อินทราวุธ จึงอาจ
สันนิษฐานได้ว่า โบราณสถานทุ่งเศรษฐีอาจจะ
ก่อสร้างขึ้น และใช้งานมาตั้งแต่สมัยทวารวดี
ตอนต้น ราวพุทธศตวรรษที่ 12-13

ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับอายุสมัย ของโบราณสถานทุ่งเศรษฐี

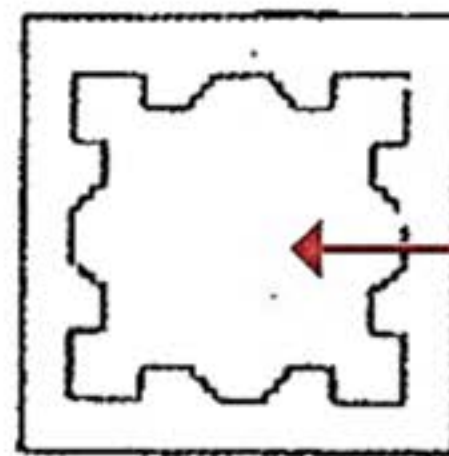
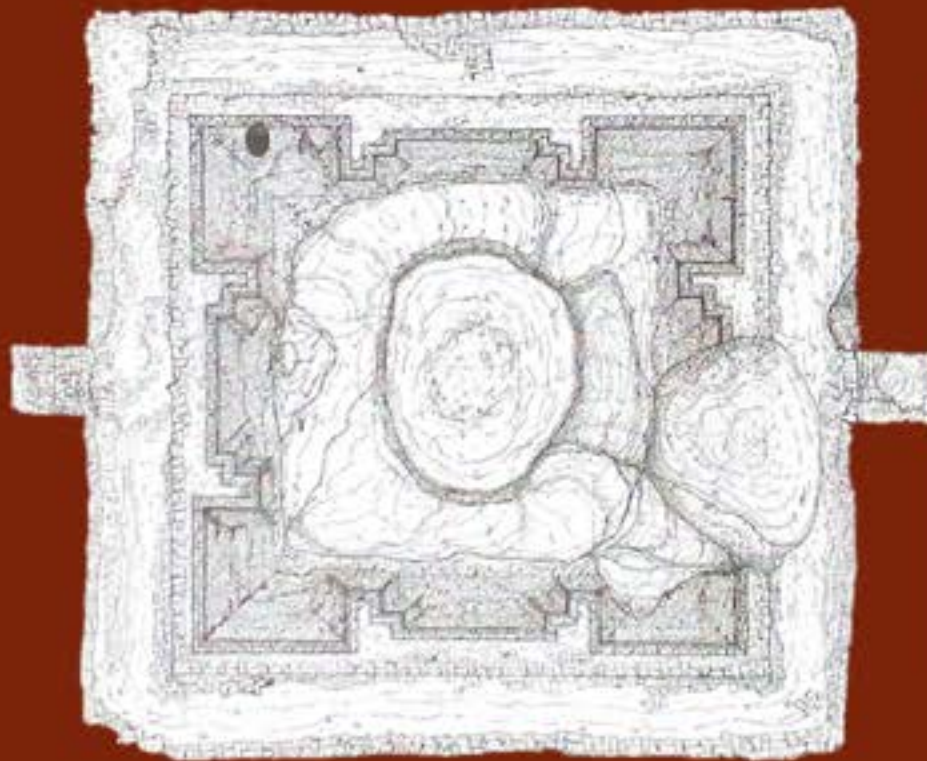

โบราณสถานหมายเลข 31 (ภาพบน) และ
หมายเลข 44 (ภาพล่าง) จากเมืองโบราณคูบัว

ในเมืองคูบัว ซึ่งเป็นเมืองโบราณที่ใกล้เคียงกับ
โบราณสถานทุ่งเศรษฐีมากที่สุด พบโบราณสถานที่
มีลักษณะคล้ายคลึงกับที่ทุ่งเศรษฐี จัดเป็น**เจดีย์ที่มี
แผนผังแบบที่ 2** (ฐานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส รองรับองค์
เจดีย์รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีการ**ยกเก็จด้านละ 3 เก็จ**)
พบทั้งหมด 7 แห่ง ได้แก่ โบราณสถานหมายเลข 1,
8, 13, 14, 31, 40 และ 44 โดยโบราณสถานทุ่ง
เศรษฐี จะมีขนาดใกล้เคียงกับโบราณสถาน
หมายเลข 8 และ 31 ของเมืองโบราณคูบัวมากที่สุด

สมศักดิ์ รัตนกุล ได้ตั้งข้อสังเกตว่า
โบราณสถานที่ มีรูปแบบแผนผังแบบที่ 2 นี้
มีลักษณะคล้ายคลึงกับเจดีย์จุลประโทน เมือง
นครปฐม และเจดีย์วัดปราสาทระยะที่ 2 เมืองอู่ทอง
ประกอบกับการพบประติมากรรมปูนปั้นจาก
โบราณสถาน หมายเลข 31 และ 44 จากเมือง
คูบัว ซึ่งมีลักษณะเป็นฝัมือช่างแบบพื้นเมืองแล้ว จึง
น่าจะมีอายุราว พุทธศตวรรษที่ 13-15

ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับอายุสมัย ของโบราณสถานทุ่งเศรษฐี

แบบที่ 2

แผนผังที่ตรงกับแบบ
"ตริรณะ" ในศิลปะอินเดีย

แผนผังของโบราณสถานทุ่งเศรษฐี มีลักษณะแบบเดียวกับแผนผังเจดีย์แบบที่ 2 ของเมืองโบราณคูบัว

นอกจากนี้ เชษฐา ตั้งสัจฉล ได้เสนอว่า โบราณสถานในแผนผังแบบที่ 2 ซึ่งมีการยกเก็จจำนวน 3 เก็จ ในแต่ละด้าน (ตริรณะ) ถือเป็นแผนผังที่ได้รับความนิยมอย่างมากในศิลปะทวารวดี รูปแบบแผนผังลักษณะนี้อาจได้รับอิทธิพลศิลปะอินเดียสมัยปาละปาละตอนต้น ราวพุทธศตวรรษที่ 14 ดังตัวอย่างที่นาพันทา-สารนาถ ในประเทศอินเดีย ซึ่งแนวทางการกำหนดอายุรูปแบบเจดีย์ในผังแบบนี้ มีความสอดคล้องกันกับข้อสันนิษฐานของ สมศักดิ์ รัตนกุล

ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับอายุสมัย ของโบราณสถานทุ่งเศรษฐี

ตลับรูปแตงหอม (ภาพซ้าย) และกระปุกดินเผา
เนื้อแกร่ง (ภาพขวา)

จากการขุดแต่งบริเวณฐานโบราณสถาน ได้พบตลับรูปแตงหอม 1 ชิ้น เป็นตลับทรงสูง เนื้อกระเบื้อง (Porcelain) เคลือบสีขาว ชุ่ม น้ำเคลือบค่อนข้างบาง บริเวณส่วนก้น และด้านในไม่มีเคลือบ ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 9 เซนติเมตร สูง 9 เซนติเมตร ภายในบรรจุเศษกระดูกเผาไฟ หรืออัฐิ ชิ้นนี้เป็นเครื่องถ้วยจีน จากแหล่งเตาหนานอัน (Nan'an) มณฑลฝูเจี้ยน สมัยราชวงศ์ซ่งภาคเหนือ (พ.ศ. 1503-1668) หรือราวพุทธศตวรรษที่ 16-17

อีกทั้งยังพบกระปุกดินเผาเนื้อแกร่งทรงกลมเคลือบขาวอมฟ้า 1 ชิ้น ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางลำตัว 6 เซนติเมตร สูง 4.5 เซนติเมตร ภายในมีอัฐิบรรจุอยู่ เป็นเครื่องถ้วยจีนแบบ “ชิงไป่” จากแหล่งเตาหมณฑลฝูเจี้ยน สมัยราชวงศ์ซ่ง ราวพุทธศตวรรษที่ 16-19

การพบเครื่องถ้วยจีนดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่าในราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 ศาสนสถานทุ่งเศรษฐีแห่งนี้ อาจจะมีการใช้งานมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 มาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 16-17 หรือ อาจจะมีการหวนกลับมาใช้งานศาสนสถานทุ่งเศรษฐีอีกครั้งหนึ่งในพุทธศตวรรษที่ 16-17

แผนที่แสดงตำแหน่งแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีจากเมืองโบราณคูบัวไปยังโบราณสถานทุ่งเศรษฐี

โบราณสถานทุ่งเศรษฐีอยู่ห่างจากเมืองคูบัวมาทางทิศใต้ประมาณ 72 กิโลเมตร ทั้งสองชุมชนมีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ดังการพบหลักฐานเช่น รูปแบบแผนผังโบราณสถานแบบเดียวกัน ประติมากรรมปูนปั้นที่คล้ายคลึงกัน เป็นต้น คงจะติดต่อกันด้วยการล่องเรือเลียบชายฝั่งไปยังทะเลโบราณใกล้เมืองคูบัว

อีกทั้งยังติดต่อกันผ่านเส้นทางบกด้วย จากบริเวณบ้านหนองเกสร อยู่ทางทิศใต้ของเมืองคูบัว มีเส้นทางโบราณทอดยาวติดต่อถึงเพชรบุรี เรียกว่า “ถนนท้าวอู่ทอง” ตามแนวเส้นทางอยู่เป็นระยะ ๆ ไปจนถึงโบราณทุ่งเศรษฐี พบหลักฐานของชุมชนสมัยทวารวดีดังที่แสดงในแผนที่

ดังนั้นโบราณสถานทุ่งเศรษฐีจึงเป็นตัวแทนของชุมชนริมชายฝั่งทะเลที่อยู่ใต้สุดของวัฒนธรรมทวารวดี ซึ่งมีบทบาทในฐานะจุดสังเกตที่สำคัญในการเดินเรือเลียบทะเลมาติดต่อยังชุมชน และเมืองโบราณสมัยทวารวดี

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. “ทุ่งเศรษฐี” โบราณสถานทวารวดีชายฝั่งทะเลเพชรบุรี. กรมศิลปากร: สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี, 2543.

เชษฐ ติงสฤษดิ์. ศิลปะไทย: ภายใต้อิทธิพลจากศิลปะอินเดียและปาละ. กรุงเทพฯ: มุลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, 2558.

พยุ่ง วงษ์น้อย และเดชา สดสวาท. ร่องรอยวัฒนธรรมทวารวดีในเขตลุ่มแม่น้ำเพชรบุรี และการศึกษาภาพประติมากรรมปูนปั้นถ้ำเขาห้อย จังหวัดเพชรบุรี. กลุ่มวิชาการโบราณคดี สำนักงานศิลปากรที่ 1 ราชบุรี, 2548. เอกสารอัดสำเนา.

พยุ่ง วงษ์น้อย. “ลายศิลปดินเผาเมืองคูบัว” รายงานผลการศึกษาโครงการศึกษาประติมากรรมดินเผาแบบทวารวดีที่เมืองคูบัว. กรุงเทพฯ: ฝ่ายวิชาการ สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 1 ราชบุรี, 2545. เอกสารอัดสำเนา.

ศรีศักร วัลลิโภดม. “มหาสถูปทวารวดีทุ่งเศรษฐี.” ใน เมืองโบราณ, 46, 2 (เมษายน-มิถุนายน 2563): 35-39.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. “ฐาน “บัววลัย” ในวัฒนธรรมทวารวดี ที่มา ความหมาย และความสัมพันธ์ทางด้านรูปแบบจากอินเดียสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้.” ใน ตำราวิชาการ, 4, 2, ล.2 (กรกฎาคม-ธันวาคม, 2548): 28-44.

สมศักดิ์ รัตนกุล. โบราณคดีเมืองคูบัว. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2535.

สุเมธ สาริวงษ์. “จากคูบัวถึงชัยราชบุรี: พัฒนาการของพุทธศาสนาในสมัยทวารวดีถึงสมัยบาเยน.” เอกสารการศึกษาเฉพาะบุคคลรายวิชา 300 441-54 ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2561.

ห้างหุ้นส่วนจำกัด สุรศักดิ์ก่อสร้าง. รายงานการขุดแต่งและออกแบบเพื่อการบูรณะเจดีย์ทุ่งเศรษฐี บ้านโคกเศรษฐี ตำบลนายาง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดเพชรบุรี. สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 1 ราชบุรี, 2541.

กดสแกน QR Code เพื่ออ่าน
เนื้อหาบทความเพิ่มเติมได้

